

ISSN 2524-2369 (Print)
ISSN 2524-2377 (Online)
УДК 821.162.1(092)
<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2024-69-2-141-148>

Паступіў у рэдакцыю 07.09.2022
Received 07.09.2022

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА
LITERARY SCIENCE

А. А. Брусевіч

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы, Гродна, Беларусь

**ПАЭЗІЯ МАРЫІ КАНАПНІЦКАЙ У КАНТЭКСЦЕ
БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКІХ ЛІТАРАТУРНЫХ СУВ'ЯЗЕЙ**

Анотацыя. Цель статьи – изучение художественных особенностей лирики Марии Конопницкой, анализ идейно-эстетических основ её творческого метода и поэтического стиля, а также научное осмысление места и роли этой яркой представительницы польской литературы позитивизма внутри белорусской культурно-исторической парадигмы. Обоснованы новизна и актуальность исследования поэтического наследия М. Конопницкой в контексте белорусско-польских литературных связей. На примере отдельных стихотворений показаны пути художественного осмысления поэтессой ряда эстетических, философских и общественно-политических идей, актуальных как среди польской, так и белорусской творческой интеллигенции. Данный факт обусловил появление литературных последователей, переводчиков и интерпретаторов творчества М. Конопницкой, одним из которых является Янка Купала – народный поэт Беларуси. Также неподдельный интерес белорусов к польской писательнице объясняется общими культурно-историческими ценностями и традициями, схожей ориентацией на представителей предыдущей эпохи (Адама Мицкевича, Юлиуша Словацкого и некоторых других польско-литвинских романтиков). Сформулированы выводы об идейно-эстетических поисках М. Конопницкой, а также о месте её поэзии в системе реализма и контексте белорусско-польских литературных связей.

Ключевые слова: Мария Конопницкая, поэзия, реализм, художественные особенности, белорусско-польские литературные связи

Для цитирования: Брусевіч, А. А. Паэзія Марыі Канапніцкай у кантэксце беларуска-польскіх літаратурных сув'язей / А. А. Брусевіч // Вест. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 2024. – Т. 69, № 2. – С. 141–148. <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2024-69-2-141-148>

Anatol A. Brusevich

Yanka Kupala State University of Grodno, Grodno, Belarus

**THE POETRY OF MARIA KONOPNICKA IN THE CONTEXT
OF BELARUSIAN-POLISH LITERARY CONNECTIONS**

Abstract. The purpose of the article is to study the artistic features of the lyrics of Maria Konopnicka, analyze the ideological and aesthetic foundations of her creative method and poetic style, as well as scientific understanding of the place and role of this bright representative of Polish positivism literature within the Belarusian cultural and historical paradigm. The introduction substantiates the novelty and relevance of the study of the poetic heritage of M. Konopnicka in the context of Belarusian-Polish literary ties. In the main part, on the example of individual poems, the ways of artistic comprehension by the poetess of a number of aesthetic, philosophical and socio-political ideas that are relevant both among the Polish and Belarusian creative intelligentsia are shown. This fact led to the emergence of literary followers, translators and interpreters of M. Konopnicka's work, one of which is Yanka Kupala, the first national poet of Belarus. Also, the genuine interest of Belarusians in the Polish writer is explained by common cultural and historical values and traditions, a similar orientation towards representatives of the previous era (Adam Mitskevich, Juliush Slovatsky and some other Polish-Litvinian romantics). In summary, conclusions are formulated about the ideological and aesthetic searches of M. Konopnicka, as well as about the place of her poetry in the system of realism and the context of Belarusian-Polish literary ties.

Keywords: Maria Konopnicka, poetry, realism, artistic features, Belarusian-Polish literary ties

For citation: Brusevich A. A. The poetry of Maria Konopnicka in the context of belarusian-polish literary connections. *Vestsi Natsyyanal'nai akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2024, vol. 69, no. 2, pp. 141–148 (in Belarusian). <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2024-69-2-141-148>

Уводзіны. Творчасць Марыі Канапніцкай (1842–1910), адной з найбольш яркіх прадстаўніц рэалістычнай плыні ў польскім слоўным мастацтве, яшчэ пры яе жыцці стала аб'ектам не толькі чытацкага захаплення, але і пільнай увагі з боку навукоўцаў. На сённяшні дзень у Польшчы налічваецца дзясяткі манаграфій і сотні артыкулаў, прысвечаных пісьменніцы, а яе асоба прызнаецца адной з самых значных у гісторыі польскай літаратуры. Расійскае, а следам савецкае літаратуразнаўства і крытыка таксама не абышлі ўвагай творчасць М. Канапніцкай. Сярод расійскіх дарэвалюцыйных даследчыкаў-папулярызатараў яе спадчыны – Іван Бадуэн дэ Куртэнэ, Аляксандр Лядніцкі, Венедыкт Мякоцін, Марыя Трапоўская, Канстанцін Храневіч, Аляксандр Яцымірскі і некаторыя іншыя. У савецкі перыяд найбольшы ўклад у асэнсаванне феномена М. Канапніцкай унеслі Валерыян Арцымовіч, Яўген Брандзіс, Астра Пятроўская, Максім Рыльскі. Аднак што тычыцца беларускага (і савецкага, і сучаснага) літаратуразнаўства, то ў ім асоба знакамітай польскай пісьменніцы згадваецца даволі рэдка, хоць у кантэксце літаратурных сувязей, якія існуюць паміж абодвума народамі, падобная сітуацыя выглядае, як мінімум, неадарэчна. Між тым пры даследаванні гісторыі беларускай літаратуры, асабліва другой паловы XIX – пачатку XX ст., асобу М. Канапніцкай абмінуць цяжка: даўня сяброўка Элізы Ажэшкі, яна наведвала Гродна, Навагрудак, а таксама іншыя мясціны Беларусі, знаёмячыся з тутэйшым насельніцтвам і культурай, што знайшло сваё мастацкае ўвасабленне ў некаторых тэкстах польскай рэалісткі; перапісвалася з Янкам Лучынам, падтрымліваючы яго паэтычны талент; яе слова значна паўплывала на фарміраванне творчай свядомасці ранняга Янкі Купалы і шэрагу іншых айчынных літаратараў; яе творы перакладаліся на беларускую мову Альгердам Абуховічам, Тэрэзай Гардзьялкоўскай, Язэпам Дылам, ужо згаданым Янкам Купалам, Гальяшом Леўчыкам, Альбертам Паўловічам, Зоф'яй Тшашчкоўскай (пазней з'явіцца і новыя перакладчыкі – Пётр Бітэль, Сяргей Дзяргай, Васіль Сёмуха, Ніна Мацяш і інш.).

Асноўная частка. Як бачым, у айчыннага літаратуразнаўства, а таксама краязнаўства маецца амаль неасвоенае поле для цікавых даследаванняў, хаця яшчэ ў 1960-я гг. Адам Мальдзіс звярнуў увагу на вядучых прадстаўнікоў польскага крытычнага рэалізму (сярод іх згадваецца і М. Канапніцкая), якія ў сваіх творах «адлюстравалі жыццё і побыт беларускага сялянства ў іх складанасці і супярэчлівасці, стварылі галерэю рэалістычных вобразаў прадстаўнікоў нашага народа» [1, с. 151]. Неабходна заўважыць, што даследчык паставіў імя М. Канапніцкай побач з такімі знакамітымі польскімі празаікамі, як Э. Ажэшка і Г. Сянкевіч, ствараючы тым самым адмысловы «эпічны» вектар для патэнцыяльных пошукаў. Магчыма, дзякуючы гэтаму пазней з'явілася некалькі кампаратывісцкіх артыкулаў, заснаваных на правядзенні паралелей паміж стыльовымі асаблівасцямі тэкстаў польскай пісьменніцы і некаторых беларускіх аўтараў. Можна, напрыклад, назваць працу Антона Паўловіча «Імпрэсіяністычныя тэндэнцыі ў малой прозе Марыі Канапніцкай і Алаізы Пашкевіч (Цёткі)», у якой даказваецца, «што ў стварэнні стылю беларускай і польскай пісьменніц не апошняю ролю адыгралі праявы імпрэсіянізму» [2, с. 32]. У падобным кірунку дзейнічае Анна Альштынюк: даследчыцай з Беластока (артыкул «Творчасць Янкі Брыля ў польскім кантэксце: Марыя Канапніцкая») «выбраныя апавяданні Я. Брыля і М. Канапніцкай разглядаюцца ў тыпалагічным ракурсе» [3, с. 139].

Закрануў таксама А. Мальдзіс і ліра-эпічны бок творчасці пісьменніцы: згадаў пра наяўнасць у яе паэме «Пан Бальцар у Бразіліі» вобразаў беларусаў, што разам з іншымі эмігрантамі «шукаюць хлеба ў Паўднёвай Амерыцы» [1, с. 154]. Засведчыўшы цікавасць М. Канапніцкай да беларускай культуры, аўтарытэтны вучоны падрыхтаваў глебу для сваіх наступнікаў – даследчыкаў беларуска-польскіх літаратурных сувязей, якіх у сваю чаргу павінен зацікавіць феномен знакамітай паэткі. Бо акурат паэзія з'яўляецца першаснай субстанцыяй: з яе паўсталі і эпічны, і драматычны, і літаратуразнаўчы, і перакладчыцкі талент М. Канапніцкай. З айчынных навукоўцаў, што адгукнуліся на вокліч старэйшага калегі і паэтычнае слова натхняльніцы Я. Купалы, варта перш за ўсё назваць Еву Лявонаву, аўтара некалькіх літаратуразнаўчых і навукова-папулярных публікацый, якія знаёмяць з асобай М. Канапніцкай і яе лірыкай. Можна таксама прыгадаць кампаратывісцкі досвед Іаанны Васілюк, чый артыкул «Вобраз хаты ў творчасці Францішка Багушэвіча і Мар'і Канапніцкай» звязаны з пошукам агульных матываў у вершах двух класікаў. На думку даследчыцы, «мастацка-эстэтычныя сыходжанні вершаў Ф. Багушэвіча і М. Канапніцкай абумоўлены як аб'ектыўнымі, так і суб'ектыўнымі аспектамі: бліжкім сацыяльным станам

грамадства, цяжкім становішчам сялянства, а таксама самаахвярай любоўю паэтаў да Радзімы» [4, с. 74].

Абзначаныя І. Васілюк аспекты, якія сталі прычынай некаторага супадзення матыўна-вобразных сістэм двух творцаў, маюць па вялікім рахунку адну аснову: складаную грамадска-палітычную сітуацыю, што аформілася пасля паражэння Студзеньскага паўстання 1863–1864 гг. Найбольш заўважным наступствам вядомых падзей у мастацка-эстэтычным плане лічыцца паступовае разбурэнне старой літаратурнай школы рамантызму і зараджэнне на руінах яе колішніх ідэалаў новых тэндэнцый – рэалізму або пазітывізму. Аднак працэс гэты не мог працякаць ні ў польскай, ні ў беларускай, ні ў памежнай (ліцвінскай) мастацкай прасторы з аднолькавай інтэнсіўнасцю, аб чым сведчаць творы тагачасных пісьменнікаў, многія з якіх, нягледзячы на боль і расчараванне вынікамі паўстання, працягвалі міцкевічаўскія традыцыі. Іншая справа, што адны рабілі гэта з большага па інерцыі, а другія – цалкам свядома і мэтанакіравана. Дык вось М. Канапніцкая адносіцца да першай групы, а Ф. Багушэвіч – да другой. Аўтар зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі», вядома, спрабаваў узняцца над рамантызмам, але пры гэтым не жадаў пазбаўляцца ад эстэтычных, філасофскіх, рэлігійных і іншых ідэй сваіх літаратурных папярэднікаў, што для большасці польскіх паэтаў часоў пострамантызму, у тым ліку і для М. Канапніцкай, губляла значнасць. Вось чаму, прызнаючы геніяльнасць драматычнай паэмы «Дзяды», аднаго з самых складаных тэкстаў А. Міцкевіча паводле ідэйнага напаўнення і мастацка-вобразнага афармлення, М. Канапніцкая бачыць усяго адну стваральную субстанцыю, што прыводзіць у рух згаданы шэдэўр: сувязь паэта з народнай стыхіяй, альбо так званую «народнасць» («*ludowość*») – «творчую іскру, ад якой разгарэлася полымя натхнення і чый спрадвечны жывы бляск працінае наскрозь увесь твор» [5, с. 162]. Усе іншыя рамантычныя ідэі, увасобленыя ў знакамітай паэме А. Міцкевіча, як, зрэшты, і ў астатняй яго творчасці, для прадстаўнікоў новай літаратурнай генерацыі ўяўляліся састарэлымі, а таму неактуальнымі і контрпрадуктыўнымі пры пабудове ўласнага мастацкага свету.

Такім чынам, калі і шукаць у польскім прыгожым пісьменстве аўтараў, тыпалагічна блізкіх да Ф. Багушэвіча, то рабіць гэта трэба не проста сярод яго пакалення – між тых творцаў, што прыйшлі ў літаратуру пасля Студзеньскага паўстання, але сярод паэтаў, якія бралі ў ім непасрэдна ўдзел, а значыць, і ад рамантычна-рэвалюцыйных ідэалаў лёгка вызваліцца не маглі. На такую ролю найлепш падыходзіць равеснік беларускага класіка і такі ж удзельнік паўстання Адам Аснык, чый творчы талент фарміраваўся ў адзін час з М. Канапніцкай, але так і не здолеў упісацца ў каноны пазітывізму. У польскім літаратуразнаўстве, дарэчы, з пункту гледжання на адзін прыкладна час публікацыйнай актыўнасці, А. Асныка і маладзейшую за яго на чатыры гады стваральніцу «Роты» прынята разглядаць побач, але хутчэй як творчых апанентаў, а не ідэйна-эстэтычных хаўруснікаў. І сапраўды, гэта вельмі розныя творцы: першы прыцягвае незвычайнай глыбінёй думкі і высокім палётам фантазіі, а таксама здольнасцю аздобіць небанальныя рэфлексіі і яркія эмоцыі адпаведнай формай, другая – падкупляе шчырасцю і ідэйнай празрыстасцю выказанага, а яшчэ неверагоднай дынамікай як зместу, так і формы мастацкіх тэкстаў. Як слушна заўважыў гісторык польскай літаратуры Ю. Трацяк, «рэфлексія з’яўляецца галоўнай сілай у паэзіі А. Асныка» [6, с. 61]. Падобным чынам параўноўвае творцаў Ю. Вележыньская: у А. Асныка «перш за ўсё паэзія вобразаў» [7, с. 32], у той час як у М. Канапніцкай «творы поўнасцю трымаюцца на руху» [7, с. 32]. Акрамя таго, даследчыца паказвае на цалкам розныя экзістэнцыяльна-светапоглядныя асновы паэзіі гэтых двух аўтараў: «Канапніцкая не выйшла, як Аснык, з болю, з трагедыі асабістай альбо народа, але выйшла са спачування людзям, якія церпяць крыўду і з татальнай бездапаможнасці ў дадзенай сітуацыі» [7, с. 61].

Тое, што М. Канапніцкая найперш паэтэса, заўважыў яшчэ І. Бадуэн дэ Куртэнэ. «Пісьменніца належала менавіта да ліку тых абраных, для якіх верш з’яўляецца самай натуральнай, заўжды гатовай і найлягчэйшай формай творчасці», – пісаў прафесар у прадмове да трохтомнага выдання рускамоўных перакладаў прозы названай прадстаўніцы польскага рэалізму, спрабуючы, відаць, заахваціць патэнцыяльных чытачоў да пошуку магчымасці пазнаёміцца і з паэтычнай яе спадчынай, паколькі «руская публіка і нават руская крытыка вельмі аднабакова ведае Канапніцкую» [8, с. V]. У тагачаснай беларускай публіцы мелася аналагічная праблема, якую з прычыны сваіх сціпых магчымасцей стараліся вырашыць рупліўцы на ніве нацыянальнага адраджэння. Бела-

рускомоўны чытач змог пазнаёміцца з М. Канапніцкай дзякуючы найперш перакладам яе твораў, змешчаным у «Нашай ніве». Канешне, тая мізэрная колькасць перакладзеных тэкстаў, што з’явілася на старонках газеты за час яе існавання, не магла даць уяўлення аб сапраўдных маштабах асобы польскай пісьменніцы, але затое ўжо сама іх прысутнасць сведчыла пра важныя зрухі ўнутры айчыннага літаратурнага працэсу, скіраваныя на пашырэнне беларускай вербальнай прасторы за кошт суседніх тыпалагічна блізкіх мастацкіх з’яў. Як заўважае Павел Навойчык, менавіта паэзія М. Канапніцкай «была найбольш блізкай па свайму духу, вобразнаму ладу, ідэйнай скіраванасці, праблематыцы як выдаўцам, так, мусібыць, і чытачам “Нашай нівы”» [9, с. 261]. Гэтая думка пацвярджаецца і цікавасцю да спадчыны паэтэсы з боку Я. Купалы – аднаго з самых вядомых «нашаніўцаў» і рэдактараў выдання: яшчэ пры жыцці М. Канапніцкай беларускі творца ўзяўся за пераклад паасобных яе вершаў, сувымерных і ўнутраным напаўненнем, і знешняй аздобай з купалаўскай мастацкай манерай, якая тады яшчэ толькі афармлялася. А калі польскай пісьменніцы не стала, Я. Купала адгукнуўся кранальным вершам «Памяці Мар’і Канапніцкай», засведчыўшы ўласныя паважлівыя адносіны да яе асобы і трапна абазначыўшы ролю «пясняркі-княгіні» ў гісторыі тагачаснай еўрапейскай літаратуры:

І сышла ты, пяснярка народаў,
Божы светач жывых пакаленняў,
Ў новы край невядомага быту
Ад жыццёвых няпраўд і цярпенняў [10, с. 128].

Назваючы М. Канапніцкую пясняркай народаў, Я. Купала сцвярджае слушную думку аб наднацыянальнасці шэрагу мастацка-эстэтычных ідэй, закладзеных у аснову яе творчасці. Бо, скажам, «ад жыццёвых няпраўд і цярпенняў» мучыліся не толькі палякі, але людзі па ўсім свеце. І сапраўды, у спакутаваных героях М. Канапніцкай не так проста ўбачыць рысы нацыянальнага характару, бо гэтыя вобразы найперш адлюстроўваюць сваю сацыяльную прыналежнасць – часцей да бяспраўнага сялянства. Затое такія героі са сваімі «ўніверсальнымі» праблемамі былі блізкімі і зразумелымі для кожнай суседняй літаратуры, асабліва для беларускай, якая мусіла акурат у той час вырашаць шмат непасільных задач, у тым ліку і сацыяльнай скіраванасці. Нездарма ў таго ж Я. Купалы першы паэтычны зборнік «Жалейка», пры наяўнасці ў ім 16 асноўных матываў, ідэйна грунтуецца пераважна на матыве сацыяльнай няроўнасці, які сустракаецца і дамінуе ажно ў 15 вершах кнігі. Можна, дарэчы, выказаць здагадку, што назву свайму зборніку наш пясняр прыдумаў не без уплыву з боку польскай калегі: у М. Канапніцкай маецца вядомы паэтычны цыкл «На fujaґсе» («На жалейцы»), першы верш з якога быў перакладзены Я. Купалам і змешчаны ў дэбютнай, амаль аднайменнай кнізе. Дадзены цыкл адметны прамой сувяззю са славянскай фальклорнай традыцыяй, агульнай і для палякаў, і для беларусаў, і для многіх іншых этнічных супольнасцей Усходняй і Цэнтральнай Еўропы, што таксама рабіла з М. Канапніцкай «пяснярку народаў». Усе пятнаццаць вершаў, якія сюды ўвайшлі, у значнай ступені стылізаваныя пад народныя песні, таму ўключаюць у сябе характэрныя жанравыя элементы: лірычныя дыялогі з іх заўсёднай прастатой і шчырай спавядальнасцю, разгорнутыя апісанні прыроды і сялянскага штодзённага быту, антрапамарфізацыю раслін, жывёл і прыродных з’яў, наяўнасць адпаведнай сімволікі, а таксама рэфрэнаў, паралелізмаў і іншых стылявых сродкаў. Падобнай стылізацыяй займаліся, нагадаем, яшчэ рамантыкі – ад Яна Чачота да Уладзіслава Сыракомлі, аднак толькі ў вершах прадстаўнікоў рэалістычнага мастацтва, да якіх належыць і стваральніца цыкла «На жалейцы», сацыяльныя крыўды, агучаныя лірычным героем, набываюць сапраўды глабальны маштаб, а сам ён не проста скардзіцца на гаротны лёс, але здольны нарэшце да самааналізу і роздуму:

Ale żeby wyszło naszym
Łez morze,
Chyba cały świat zapalisz,
Mój Boże! [11, с. 202].

(Але каб засохла нашых // Слёз мора, // Хіба цэлы свет запаліш, // Мой Божа!)

¹ Тут і далей падаецца пераклад аўтара артыкула.

Невядома, ці збіраўся Я. Купала перакладаць увесь цыкл, але такую верагоднасць можна дапусціць, паколькі і ў іншых яго частках гучаць роднасныя беларускай літаратурнай і фальклорнай традыцыі матывы. У другім, напрыклад, вершы дамінуе матыў неабмежаванага патэнцыялу селяніна, які, на жаль, стрымліваецца несправядлівацю існуючай грамадскай сітуацыі:

Hej! głos dokoła!
 Cości mnie woła,
 Cości z piersi zabiera mi duszę...
 Żebym jeno chciał,
 Półświata bym miał,
 Tylko tyle, że konie paść muszę... [11, с. 202].

(Гэй! голас зычны! // Ён мяне кліча, // Ён з грудзей душу вырывае... // Каб толькі хацеў, // Паўсвету бы меў, // Але коней адно пасвіць маю...)

Аналагічны матыў сустракаецца, дарэчы, і ў Я. Купалы:

Эй, дуж я да ўсяго –
 На раллі, на лугу!
 Толькі гора свайго
 Я змагчы не магу!.. [12, с. 200].

У вершах, што складаюць цыкл «На жалейцы», М. Канапніцкая адлюстравала найбольш важныя моманты жыцця селяніна, але не праз бытапісанне, як гэта рабілі часта яе папярэднікі, а паказваючы шырокі спектр рэфлексій і эмоцый, якія ўзнікаюць у лірычнага героя на фоне той ці іншай падзеі. Напрыклад, у трэцім вершы цыкла своеасаблівым фонам для роздуму паслужыла вельмі важная састаўная частка вясковага жыцця, звязаная з вырошчваннем і перапрацоўкай ільну. Асобна заўважым, што, выкарыстоўваючы вобраз гэтай прадзільнай, алейнай і лекавай культуры, паэтка ў чарговы раз пацвердзіла сваё званне «пясняркі народаў», бо лён спрадвеку апранаў, карміў і ўсяляк дапамагаў людзям па ўсім свеце. А таму ён увайшоў і ў фальклор, і ў літаратуру не толькі палякаў (дастаткова згадаць казку «Лён» знакамітага дацкага пісьменніка Ханса Крысціяна Андэрсена альбо мноства вершаў пра лён айчынных творцаў, сярод якіх і наш першы народны паэт; не аднойчы згадаецца лён і ў беларускіх народных песнях, загадках, прыказках і прымаўках). М. Канапніцкая ў сваім вершы згадвае ўсе стады трансфармацыі лёну: ад яго прыгожага блакітнага квітнення да пашыўкі льяняной кашулі. Аднак усё гэта, як было заўважана, служыць фонам для трывожнай рэфлексіі лірычнага героя над сваёй гаротнай штодзённасцю і цьмянай, імаверна трагічнай будучыняй. Толькі першыя два радкі нясуць у сабе спакойную настраёнасць і нават фармальную атрыбутыўнасць народнай песеннай стыхіі:

Oj matusiu, lny nam kwitną
 Jako niebo, tak błękitno! [11, с. 203].

(Ой матуля, лён квітнее // Нібы неба, блакітнее!)

А далей адбываецца характэрнае для творчасці М. Канапніцкай заглыбленне ў сацыяльную праблематыку. Так, лён квітнее колерам неба, выклікаючы ўзнёслыя пачуцці, аднак тут, на зямлі, просты чалавек не мае магчымасці надоўга прыхінуцца да сузірання прыгажосці, бо яго чакае цяжкая фізічная праца і тыя ж кветкі лёну ён мусіць паліваць уласнымі слязамі:

A łzami go polewajcie,
 A na słońku suszyć dajcie [11, с. 203].

(Слёзкамі яго паліце, // А на сонцы прасушыце)

Адначасна лірычны герой перажывае, што яго неўзабаве могуць прызваць на вайсковую службу, а значыць, ёсць змрочная перспектыва не вярнуцца дадому жывым. Адзіным «суцяшэннем» у такой сітуацыі з'яўляецца кашуля, пашытая з роднага лёну, якая ў смяротны час будзе напамінаць герою аб радзіме:

Jak dostanę w piersi kulę,
Jeśli taki wyrok boski,
Niech na sercu mam koszulę
Z lnu naszego, z naszej wioski! [11, с. 204–205].

*(Як прашыце грудзі куля, // Раз такі ўжо вырак боскі, //
Хоць на сэрцы мець кашулю // Буду з лёну з нашай вёскі!)*

Заўважым, радзіму ў дадзеным вершы М. Канапніцкая свядома «звужае» да маштабаў вёскі, нагадваючы тым самым, што паміж айчынай і дзяржавай можна ставіць толькі тады знак роўнасці, калі апошняя аднолькава клапаціцца аб усіх сваіх грамадзянах. Зрэшты, у параўнанні з іншымі вершамі паэтыкі, тут усё ж гучаць слабыя ноткі аптымізму і жыццесцвярджальнасці, паколькі «звужэнне» радзімы яшчэ не абазначае яе поўнае нівеліраванне і рассычэнне ў дзяржаве-чужаніцы. Куды горш не мець магчымасці збудаваць паўнаўартасную сям'ю, якая служыць надзейным грунтам для радзімы і трывалым падмуркам нацыянальнай, сацыяльна арыентаванай дзяржавы, пра якую марылі прадстаўнікі пазітывізму. Менавіта сацыяльная няроўнасць стаіць на шляху саміх законаў прыроды, перашкаджаючы рэалізацыі найлепшых пачуццяў, напрыклад, кахання:

Jakże cię mam brać, dziewczyno,
Jakże cię mam brać,
Kiedy mi cię z białej chaty
Nie chcą ojciec dać ?.. [11, с. 205].

*(Як жа ўзяць цябе, дзяўчына, // Як жа цябе ўзяць, //
Як не хоча з белай хаты // Бацька аддаваць?)*

Матыў немагчымасці аб'яднацца двум закаханым праз розны сацыяльны статус нярэдка гучыць як у фальклорных творах, так і ў мастацкай літаратуры, прычым на ўсіх этапах яе развіцця, набываючы ў перыяд станаўлення крытычнага рэалізму асабліва трагічнае гучанне. Гэта вынікае і з вершаў М. Канапніцкай, і з творчасці яе паслядоўнікаў, у тым ліку беларускіх паэтаў (найбольш яркім узорам выступае паэма Я. Купалы «Адплата кахання»). Увогуле, паэзія (і польская, і беларуская) у перыяд пострамантызму, як можна пераканацца з твораў самых розных пісьменнікаў, нярэдка звяртаецца да так званага «матыву немагчымасці» (немагчымасці лірычным героем рэалізаваць свае мары, планы, спадзяванні і г. д.), што з'яўляецца адным з трагічных, але заканамерных вынікаў няспраўджанай надзеі на Студзеньскае паўстанне. У той жа час гэта можна расцэньваць як неўсвядомлены, інертны працяг асобных традыцый літаратуры рамантызму, у прыватнасці, культывацыі ідэі недасяжнасці рамантычнага ідэалу. Яшчэ раз нагадаем, што прадстаўнікі рэалізму, да якіх адносім і М. Канапніцкую, калі нават і імкнуліся пазбавіцца ад ідэйна-эстэтычнай спадчыны папярэднікаў, былі ўсё ж такі выхаваныя на мастацтве рамантыкаў, таму нярэдка знаходзілі ў ім каштоўныя для сябе ісціны. Таму, як заўважае Е. Лявова, «у многіх творах паэтыкі з рэалізмам спалучаецца рамантычная традыцыя, што ідзе ў першую чаргу ад вялікіх суайчыннікаў – Адама Міцкевіча і Юльюша Славацкага, а таксама ад улюбёнага яе пісьменніка – французскага рамантыка Віктара Гюго» [13, с. 33]. І сапраўды, у шэрагу сваіх вершаў М. Канапніцкая стварае адпаведную матыўна-вобразную прастору, у межах якой згаданыя мастацкія плыні могуць цалкам гарманічна суіснаваць, нагадваючы пра ўзаемаабумоўленасць мінулага, сучаснасці і будучыні:

Jak motyl drżący nad lampy płomieniem,
Duch mój uderza w skrzydła i ulata,
Gdzie wiekiuistość bezsennem spojrzeniem
W ciemnościach czuwa nad nędzami świata [11, с. 10].

*(Як матыль дрогкі над полымем лямпы, // Дух мой кіруе крылы для палёту //
Туды, дзе вечнасць бяссонным паглядом // У цемры сочыць за светам гаротным)*

Высновы. Падагульняючы сказанае вышэй, можна зрабіць наступныя высновы: 1) аналіз ідэйна-эстэтычных асноў творчага метаду і паэтычнага стылю М. Канапніцкай дазваляе адносіць пісьменніцу да прадстаўнікоў рэалістычнай плыні ў польскім мастацтве слова; 2) шляхі мастацкага асэнсавання М. Канапніцкай шэрагу эстэтычных, філасофскіх і грамадска-палітычных ідэй, актуальных як сярод польскай, так і сярод тагачаснай беларускай творчай інтэлігенцыі, знаходзяцца пераважна ў плоскасці супольнай гісторыі, у тым ліку і гісторыі літаратуры; 3) агульныя культурна-гістарычныя арыенціры, каштоўнасці і традыцыі, аднолькавае пачуццё спадкаемства ў дачыненні да прадстаўнікоў папярэдняй эпохі (А. Міцкевіча, Ю. Славацкага і некаторых іншых польска-ліцвінскіх рамантыкаў) – усё гэта абумовіла з’яўленне ў Беларусі літаратурных паслядоўнікаў М. Канапніцкай, а таксама перакладчыкаў і інтэрпрэтатараў яе творчасці, сярод якіх і наш першы народны паэт Я. Купала.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Мальдзіс, А. Выбранае / А. Мальдзіс. – Мінск: Кнігазбор, 2007. – 467 с.
2. Паўловіч, А. Імпрэсіяністычныя тэндэнцыі ў малой прозе Марыі Канапніцкай і Алаізы Пашкевіч (Цёткі) / А. Паўловіч // Род. слова. – 2010. – № 10. – С. 30–32.
3. Альштынук, А. Творчасць Янкі Брыля ў польскім кантэксце: Марыя Канапніцкая / А. Альштынук // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: матэрыялы XIII Міжнар. навук. канф., прысвеч. 100-годдзю БДУ і 90-годдзю з дня нараджэння чл.-кар. НАН Беларусі праф. А. А. Лойкі, Мінск, 28–29 кастр. 2021 г. / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал.: С. А. Важнік (гал. рэд.) [і інш.]; навук. рэд. А. І. Бельскі. – Мінск, 2021. – С. 139–143.
4. Васілюк, І. Вобраз хаты ў творчасці Францішка Багушэвіча і Мар’і Канапніцкай / І. Васілюк // Шлях да ўзаемнасці: матэрыялы XVIII Міжнар. навук. канф., Гродна, 15–16 лістап. 2012 г. / рэдкал.: Я. Панькоў, І. Папоў, Э. Ярмаўскі. – Ліда, 2014. – С. 71–74.
5. Konopnicka, M. Z roku Mickiewiczowskiego / M. Konopnicka. – Warszawa: Bronisław Natanson, 1900. – 254 s.
6. Tretiak, J. Adam Asnyk jako wyraz swojej epoki / J. Tretiak. – Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1922. – 70 s.
7. Wieleżyńska, J. Ze studjów nad Asnykiem / J. Wieleżyńska. – Warszawa: Druk. Kooperatywy Prac, 1930. – 88 s.
8. Бадун дэ Куртэнэ, И. Мария Конопницкая. Критико-биографический очерк / И. Бадун дэ Куртэнэ // Собр. соч. : в 3 т. / М. Конопницкая. – СПб., 1912. – Т. 1. – С. V–XXIX.
9. Навойчык, П. Паэтыка перакладаў вершаў М. Канапніцкай у кантэксце нашаніўскай лірыкі пачатку XX ст. / П. Навойчык // Acta Albaruthenica. – 2007. – № 6. – С. 259–264.
10. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 1996. – Т. 2: Вершы, пераклады, 1908–1910. – 342 с.
11. Konopnicka, M. Wybór poezyj / M. Konopnicka. – Kraków: G. Gebethner i Spółka, 1890. – 262 s.
12. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 1995. – Т. 1: Вершы, пераклады, 1904–1907. – 462 с.
13. Лявонава, Е. «Дзе ж тая песня, што нібы прысяга...»: пра жыццё і творчасць Марыі Канапніцкай / Е. Лявонава // Род. слова. – 2002. – № 4. – С. 31–34.

References

1. Mal'dzis A. *Selected*. Minsk, Knigazbor Publ., 2007. 464 p. (in Belarusian).
2. Paulovich A. Impressionist tendencies in the short prose of Maria Konopnicka and Alaiza Pashkevich (Aunt). *Rodnae slova* [Native Word], 2010, no. 10, pp. 30–32 (in Belarusian).
3. Al'shtynuk A. Janka Bril's creativity in the Polish context: Mariya Kanapnitska. *Slavyanskiya litaratury u kankstse susvetnai: materyaly XIII Mizhнародnai navukovai kanferentsyi, prysvechanai 100-goddzyu BDU i 90-goddzyu z dnya narodzhennya chlena-korespondenta NAN Belarusi prafesara A. A. Loiki, Minsk, 28–29 kastychnika 2021 g.* [Slavic literature in the context of the world: materials of the 13th International of science conference, dedicated to the 100th anniversary of BSU and the 90th anniversary of its birth member-correspondent of the National Academy of Sciences of Belarus professor A. A. Loika]. Minsk, 2021, pp. 139–143 (in Belarusian).
4. Vasilyuk I. The image of the house in the work of Franziska Bogushevich and Maria Kanapnitskaya. *Shlyakh da uzaemnasti: materyaly XVIII Mizhнародnai navukovai kanferentsyi, Grodna, 15–16 listapada 2012 g.* [The way to reciprocity: materials of the XVIII international of science conference, Grodno, November 15–16, 2012]. Lida, 2014, pp. 71–74 (in Belarusian).
5. Konopnicka M. *Z roku Mickiewiczowskiego*. Warszawa, Bronisław Natanson, 1900. 254 p. (in Polish).
6. Tretiak J. *Adam Asnyk jako wyraz swojej epoki*. Kraków, Krakowska Spółka Wydawnicza, 1922. 70 p. (in Polish).
7. Wieleżyńska J. *Ze studjów nad Asnykiem*. Warszawa, Drukarnia Kooperatywy Prac, 1930. 88 p. (in Polish).
8. Bauden de Kurtene I. Maria Konopnitskaya. Critical-biographical essay. *Konopnitskaya M. Collected works. Vol. 1*. St. Petersburg, 1912, pp. V–XXIX (in Russian).
9. Navoichyk P. The poetics of translations of M. Konopnicka's poems in the context of Naszaniwska's poetry at the beginning of the 20th century. *Acta Albaruthenica*, 2007, no. 6, pp. 259–264 (in Belarusian).

10. Kupala Ya. *Complete works. Vol. 2. Poems, translations, 1908–1910*. Minsk, Mastatskaya litaratura Publ., 1996. 342 p. (in Belarusian).

11. Konopnicka M. *Wybór poezyj*. Kraków, G. Gebethner i Spółka, 1890. 262 p. (in Polish).

12. Kupala Ya. *Complete works. Vol. 1. Poems, translations, 1904–1907*. Minsk, Mastatskaya litaratura Publ., 1995. 462 p. (in Belarusian).

13. Lyavonava E. “Where is that song that seems to be an oath...” : about the life and work of Maria Konopnicka. *Rodnae slova* [Native Word], 2002, no. 4, pp. 31–34 (in Belarusian).

Информация об авторе

Брусевич Анатолий Александрович – кандидат филологических наук, доцент. Гродненский государственный университет имени Янки Купалы (ул. Ожешко, 22, 230023, Гродно, Республика Беларусь). E-mail: brusevich@tut.by

Information about the author

Anatol A. Brusevich – Ph. D. (Philol.), Associate Professor. Yanka Kupala State University of Grodno (22 Ozheshko Str., Grodno 230023, Belarus). E-mail: brusevich@tut.by